

PUOLUEETTOMUUS JA ASEISTUKSEN RAJOITTAMINEN

Risto Hyvärinen

Johdanto

Ennen toista maailmansotaa puolueettomuudesta puhuttaessa annettiin tuolle sanalle useimmiten oikeudellinen sisältö. Toisin sanoen: valtio, joka noudattaen kansainvälisen oikeuden neutraalisuudesta sisältämiä määräyksiä ei osallistunut johonkin käynnissä olevaan sotaan, oli puolueeton. Puolueettomuus edellytti siis sota. Toisen maailmansodan jälkeen neutraalisuuden käsite on laajentunut, ja sitä käytetään nyt myös puhuttaessa lukuisien, tavallisimmin suhteellisen heikkojen valtioiden rauhanaikaisestakin ulkopoliitikasta. Tämä muutos, joka on lisännyt puolueettomuuden yleismaailmallista näkyvyyttä, johtunee

- Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välisestä korostuneen bipolaarisesta vastakohtaisuudesta, jonka suhteen puolueettomuuden määriytyminen on helpompaa kuin lukuisampien suurvaltain hallitsemassa konfliktitilanteessa,
- useimpien paikallisuonteistenkin kriisien nopeasta kietoutumisesta em. maailmanlaajuiseen Idän ja Lännen väliseen vastakohtaisuuteen, mikä on pakottanut puolueettomuutta tavoittelevat valtiot toistuvasti korostamaan asennettaan noiden kriisien puhjetessa, sekä
- nykyaikaisen sodankäynnin suurista tuhovaikutuksista, jotka tekevät puolueettomana pysyttäytymisen sodan puhjetessa konkreettisella tavalla edulliseksi.

Huolimatta neutraalisuuden kansainvälisessä politiikassa saamasta korostuneisuudesta sitä koskeva tieteellinen tutkimus on saavuttanut vain suhteellisen rajoittuneita tuloksia. Tämän vuoksi tiedetään vielä sangen vähän esimerkiksi puolueettomuustilanteen muotoutumiseen ja pysyvyyteen vaikuttavista olosuhteista ja tekijöistä. Nykyisten käsityskantojen mukaisesti puolueettomuutta tukevat sekä eräät yleiset sijaintiin ja kansainvälisen politiikan rakenteeseen liittyvät olosuhteet että puolueettomassa valtiossa itses-

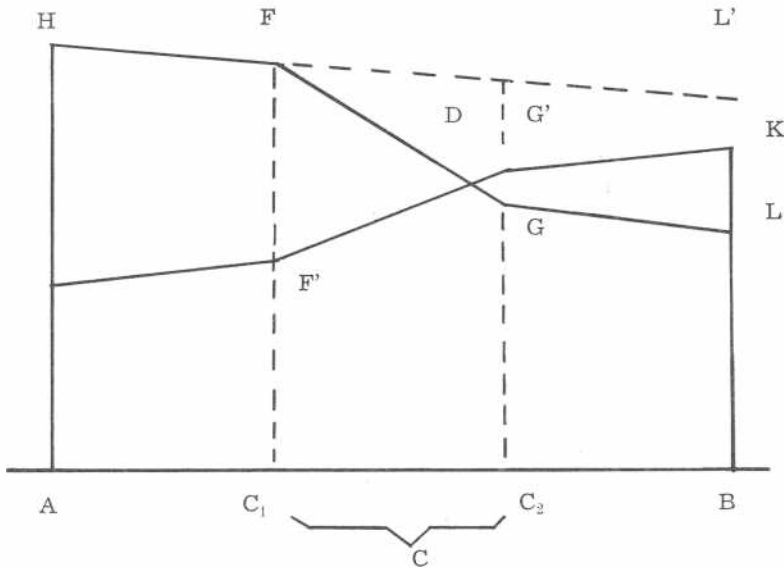
sään vaikuttavat tekijät.¹ Pitkä etäisyys konfliktin osapuolista samoin kuin puskurivaltioasema niiden suhteen kuuluvat näihin edellytyksiin. Neutraalisen valtion sisällä taas suuri alue ja vaikeat maantieteelliset olosuhteet luovat puitteet riittävälle puolustuskyvyille, jonka saavuttaminen edellyttää vielä tehokasta tuotantoa ja sotalaitoksen johdonmukaista kehittämistä. Puolustuskyvyn tehdessä puolueettomuuden loukkaukset kannattamattomiksi sisäpoliittinen tasapaino ja etninen yhtenäisyys yleensä vähentävät konflikteihin kietoutumisen vaaraa. Puolueettomuuden säilymisen todennäköisyyttä voidaan täten lisätä tehostamalla kaikkien sitä tukevien tekijöiden voimakkuutta.

Puolueettomuuden suojaamisessa on erityinen korostuneisuus usein annettu puolustuskyvyn lisäämiselle. Tämän ajattelun lähtökohtana lienee pidettävä traditionaalista kansainvälisen oikeuden puolueettomuuskäsitystä, jonka mukaan puolueettomalla valtiolla on oltava kyky torjua neutraalisuuden loukkaukset. Samoin on selvää, että mitä suurempi puolustuskyky puolueettomalla on, sitä kalliimmaksi sodan aloittaminen sitä vastaan tulee. Kääntäen taas: jos puolueettomalla ei ole puolustuskykyä, se muodostaa sotilaallisen tyhjiön, joka täyttyy laajamittaisten sotatoimien ollessa käynnissä tai valmis-teilla.

Näiden selväpiirteisten käsityskantojen luomaa taustaa vasten puhuminen aseistuksen rajoittamisesta ja demilitarisoinnista puolueettomien valtioiden kohdalla vaikuttaa kaukaa haetulta ja jopa utopistiseltakin. Onpa väitetty, ettei puolueeton tai ainakin pysyvästi puolueeton valtion kansainvälisen oikeuden mukaan voi lainkaan osallistua yleiseen aseidenriisuntaan, koska se silloin menettäisi tuon, sanoisinko, lakimääräisen puolustuskykynsä.² Päinvastoin: lukuisten erityisesti Sveitsissä esitettyjen käsityskantojen mukaisesti pientenkin puolueettomien valtioiden pitäisi pyrkiä kaikissa suhteissa, siis myös ydinaseiden kohdalla, saavuttamaan mahdollisimman korkea puolustuskyky, jotta hyökkääjä tulisi jo etukäteen pelotetuksi.³ Toisaalta kuitenkin on todettava, että monet puolueettomat valtiot eivät ole pyrkineet lisäämään puolustuskykyään maksimaalisesti, vaan päinvastoin joko yleisesti tai tiettyjen asejärjestelmien tai alueittensa osalta rajoittaneet sitä tai kieltäytyneet sitä tehostamasta. Tämän vuoksi lienee syytä tarkastella, perustuuko tällainen turvallisuuspoliittinen näkemys vain kansainvälisen politiikan virheelliseen ymmärtämiseen vai onko sen takana jokin edellä esitetystä »lujan puolustuskyvyn teoriasta» poikkeava peruslähtökohta.

Aseistuksen rajoituksen vaikutus puolueettomuuteen

Puolueettomuusasetteen päämääränä on luoda turvallisuutta vähentämällä odotettavissa olevaan sotilaalliseen konfliktiin kietoutumisen vaaraa.

Kuinka konfliktin osapuolien kiinnostus tunkeutua puolueettoman valtion alueelle vähenee, on yleisesti kuvattu amerikkalaisen Boulding'in esittämässä puskurivaltion funktiota kuvaavassa mallissa.⁴

Hänen mukaansa kahden keskenään konfliktissa olevan valtion (A ja B) välissä oleva puskurivaltio (C) heikentää omalla alueellaan A:n ja B:n voimapotentialiaa. Toisin sanoen, niiden voimapotentialin ulottuvuutta etäisyyden suhteen kuvaavat käyrät laskevat jyrkentyneesti C:n alueella. Tällöin on mahdollista, että A:n kyky kokonaan nujertaa B tulee mahdottomaksi C:n vaikutuksesta. Ilman C:n olemassaoloa tuo kyllä kävisi päinsä, ja täten B:n etujen mukaista on tukea C:n puskurivaltioasemaa. A:lla ei kenties ole yhtä suurta kiinnostusta tähän, mutta jos ajan mittaan on oletettavissa, että A:n ja B:n voimasuhteet saattaisivat muuttua, C:n olemassaolo on edullista A:llekin. Boulding'in mukaan tällainen tilanne saattaa lieventää A:n ja B:n välistä aseistautumiskilpailua ja tälläkin tavoin lisätä asetelman stabiilisuutta. Edellytyksenä on kuitenkin C:n riittävä voimapotentialiaali, joka estää sitä joutumasta jommankumman konfliktin aktiivisen osanottajan valvontaan. Tämä Boulding'in malli selvittää kaavamaisesti myös sen, miksi puolueettomat valtiot eivät saisi muodostua sotilaallisiksi tyhjiöiksi. Jos niiden voimapotentialiaali on heikko, ne eivät pysty riittävästi rajoittamaan konfliktiin kietoutuneiden valtioiden potentialin ulottuvuutta, jolloin asetelma kenties jää tasapainottomaksi johtaen mahdollisesti aseistautumiskilpailun jyrkkenemiseen ja aseelliseen selkkaukseen, johon puolueettomat myös kytkeytyvät. On tietysti ajateltavissa, että sotilaalliselta potentialiltaan heikko, mutta alueeltaan laaja puolueeton puskurivaltio voisi heikentää konfliktin osapuolien

voimapotentialin ulottuvuutta pelkästään alueensa laajuudella niin paljon, että tilanne tasapainoituu, jolloin vaikutus on loppujen lopuksi sama kuin suurella voimapotentialilla, mutta tällainen asetelma näyttää nykyään käytännössä varsin harvinaiselta.⁵

Puolueettomuuden teorian nojalla voitaisiin siis päätellä, että puolueettomuus on säilytettävissä, mikäli puolueeton valtio omaa tietyt minimivaatimukset täyttävän voimapotentialin suhteessa konfliktin osapuoliin. Mutta mitkä ovat ko. valtion mahdollisuudet ylläpitää turvallisuuttaan, jos noita minimivaatimuksia ei voidakaan täyttää, ts. jos valtio on erittäin heikko ja pienialainen? Tässä tapauksessa ei puolueettomuus pitkällä tähtäyksellä näyttää kestävältä ratkaisulta, sillä se voi johtaa itsenäisyyden menetykseen.

Luonnollisena vaihtoehtona on tällöin nähtävissä liittoutuminen, jonka seurauksena toisaalta saavutetaan lisättyä turvallisuutta ja toisaalta rajoitetaan poliittisten perusratkaisujen tekemisen vaihtoehtoja. Jos kuitenkin liittoutumisen hintana on esimerkiksi maan poliittisen järjestelmän jyrkkä muuttaminen ja sen ei tällöin katsota vastaavan liittoutumisen avulla tavoiteltavia etuja, on ao. valtion koetettava löytää turvallisuuskysymykselleen ratkaisu edellä esitetyistä poikkeavista menettelytapojen noudattaen. Eräänä tällaisena menettelytapana on käytetty aseistuksen rajoittamista suosivaa maanpuolustuspoliittista asennoitumista.

Puolustuskyvyn heikkona pitäminen on niissä maissa, joissa sitä on harjoitettu, luonnollisestikin usein perustunut erilaisiin, sanoisinko, paikallisuonteisiin motiiveihin. Esimerkiksi maata vastaan suuntautuva sotilaallinen uhka on kenties arvioitu vähäiseksi tai sitten sisäpoliittiset syyt ovat estäneet sotilaallisen valmiuden lujittamisen. Monesti on myös luotettu suurvaltain välisen tasapainon pysyvyyteen ja oletettu tämän takaavan puolueettomuustilanteen säilymisen. Olipa puolustuskyvyn heikkona pitämiseen syy mikä tahansa, sen seuraukset aseellisen selkkauksen puhjetessa ovat olleet sangen selvästi nähtävissä. Vielä varsinaisten sotatoimien ulkopuolelle jääneenäkin heikon puolueettoman valtion on ollut pakko noudattaa myötäilevää politiikkaa, joka usein on tähdännyt konfliktin välttämiseen mihin hintaan tahansa. Baltian maiden kohtalo vuosina 1939—40 on tästä hyvä esimerkki. Sotakäyvät ovat sodan puhjetessa pyrkineet suuntaamaan operaationsa heikosti puolustetuille puolueettomille alueille, kuten Norjaan ja Tanskaan vuonna 1940, sotilaallista tyhjiötä koskevan yleisen teorian mukaisella tavalla. Näin ao. valtio on tullut miehityksi ja on saattanut menettää itsenäisyytensä. Täten heikko puolustuskyky on ollut ulkopoliittikankin heikkouden kulmakivi. Turvallisuuspolitiikka on siis perusteellisesti epäonnistunut.

Mutta jos turvallisuuden käsitettä laajennetaan siten, ettei sillä tarkoiteta vain valtakunnan ulkopoliittikan rajojen antamaa liikkumavaraa, vaan sisällytetään siihen myös kansalaisten turvallisuus sodan hävityksiä vastaan, todetaan heikon puolustuskyvyn omaavien valtioiden eräissä tapauksissa menes-

tyneen erittäin hyvin. Oivallisen esimerkin tästä tarjoaa Tanska, joka tietoisesti noudatti ennen toista maailmansotaa hyvin rajoitettuihin aineellisiin tavoitteisiin tähdännyttä maanpuolustuspolitiikkaa. Tämän asenteen eräänä motiivina oli halu välttää epäilyjen herättämistä Saksassa Tanskan ulkopoliittisia aikeita kohtaan.⁶ Seurauksena oli, että Tanska menetti toimintavapautensa vuorokauden sisällä saksalaisten hyökkäyksestä, mutta samasta syystä johtuen sotatoimien intensiteetti Tanskassa jäi erittäin pieneksi, ja niin myös jäivät henkilötappiot. Koko toisen maailmansodan aikana sotatoimien aiheuttamien tappioiden määrä oli siellä vain 37 sataatuhatta asukasta kohti, kun se esimerkiksi Belgiassa oli 1050, Suomessa 2275, Saksassa 6033 ja Jugoslaviassa 11 000.⁷ Täten heikko puolustuskyky itse asiassa silmännähtävästi lisäsi kansalaisten fyysistä turvallisuutta. Kun lisäksi Tanska selviytyi sodassa voittajien puolelle, ei liene liian kyynillistä todeta, että sodan voittaminen on tässä tapahtunut halvimmalla mahdollisella tavalla.

On tietysti selvää, että puolustuskyvyn pitäminen heikkona luo lukuisia turvallisuutta vaarantavia mahdollisuuksia, kuten jo edellä on todettu. Itsenäisyys ja toimintavapaus voidaan menettää tai ne saattavat tulla huomattavasti rajoitetuiksi. Samoin on mahdollista, että maa saattaa joutua sodankävijöiden armeijoiden taistelulentäksi, vaikka omat joukot eivät taisteluihin osallistuisikaan, ja tällöin kansalaisten turvallisuus luonnollisestikin on sangen epävarmalla perustalla. Todennäköisintä on kuitenkin se, että tässäkin tapauksessa tappiot olisivat pienemmät kuin silloin, jos omat asevoimat aktiivisesti osallistuisivat taisteluihin. Täten on selvää, että puolustuskyvyn yleinen heikentäminen, ts. tarkoituksellinen sotatoimien passiivinen välttäminen, tulee rationaalisena ulkopoliittisena peruspäätöksenä kyseeseen vain niissä tapauksissa, joissa muilla, tavanomaisemmilla menettelytavoilla ei voida turvallisuutta hankkia tai lisätä. Minkä asteinen puolustuskyky (tai -kyvyttömyys) kussakin tapauksessa olisi tarkoituksenmukaisin, riippuu kokonaan siitä, mihin tulokseen päädytään arvioitaessa toisaalta maata kohtaan suuntautuvan sotilaallisen uhkan määrää ja toisaalta puolustuskyvyn nostamis mahdollisuuksia. Jos uhkan ja puolustuskyvyn välillä on radikaalinen epäsuhte, sotatoimiin kietoutumisen välttäminen kaikissa olosuhteissa aseistusta rajoittamalla saattaa olla rationaalisesti perusteltavissa oleva ratkaisu, koska sotilaallisella puolustuksella ei kuitenkaan turvallisuutta voitaisi saavuttaa.

Edellä on ajatusta puolueettomien valtioiden aseistuksen rajoittamisesta käsitelty yleisessä mielessä. On tietysti mahdollista, että alueellisesti tai asejärjestelmien kohdalla aseistusta rajoittamalla saatettaisiin joissakin tapauksissa löytää käyttökelpoinen kompromissi toisaalta lujan puolustuskyvyn hankkimisen ja toisaalta sotatoimien tietoisesta välttämisen välillä. Vaikka alueellisia aseistuksen rajoittamistoimenpiteitä onkin aika-ajoin kokeiltu, ei niiden voida katsoa lisänneen niihin osallistuneiden valtioiden turvallisuutta millään merkityksellisellä tavalla. Niinpä Neuvosto-Venäjän ja Suomen kes-

ken Tarton rauhassa vuonna 1920 sovituilla aseistuksen rajoittamistoimenpiteillä Suomenlahden, Laatokan ja Jäämeren alueilla ei ollut olennaista merkitystä sen enempää näiden valtioiden välisen jännityksen lieventäjänä kuin sotatoimien intensiteetin vähentäjänäkään.

Vaikka tähänastiset kokemukset eivät olekaan antaneet vakuuttavia lupauksia aseistuksen alueellisen rajoittamisen tarjoamasta lisätystä turvallisuudesta, on tähän mahdollisuuteen viime vuosina ryhdytty kiinnittämään entistä suurempaa huomiota ydinaseistuksen rajoittamista koskeneen keskustelun yhteydessä. Tämä antanee aihetta tarkastella ydinaseiden hankkimiseen liittyvää problematiikkaa myös puolueettomien valtioiden näkökulmasta.

Ydinaseet ja puolueettomat valtiot

Jos »lujan puolustuskyvyn teoriaa» sovelletaan, vaikuttaa johdonmukaiselta, että myös pienet valtiot ja puolueettomatkin valtiot hankkisivat ydinaseita estääkseen sotilaallisen tyhjiön syntymisen ydinaseistuksen jo omaavien valtioiden kapasiteetteihin verrattuna. Sotilaallisista tyhjiöistä puhuttaessahan ei kysymys ole täydellisestä, absoluuttisesta sodankäyntikapasiteetin puuttumisesta, vaan nimenomaan tuon kapasiteetin suhteellisesta heikkoudesta muihin nähden. Täten, jos muilla valtioilla on ydinaseita, ne, joilta nuo aseet puuttuvat, muodostavat tyhjiön, jonka korostuneisuus on suoraan rinnastettavissa ydinaseiden suureen tehoon. Näiden ajatuksenkulujen luomaa taustaa vasten on ymmärrettävissä sen strategisen koulukunnan muodostuminen, joka katsoo ydinaseistuksen hankkimisen lisäävän myös pienten ja puolueettomien valtioiden turvallisuutta.⁸

Kieltämättä saatetaan esittää vahvoja perusteita ydinaseistuksen hankkimisen puolesta.⁹ Ne voitaneen tiivistää seuraavalla tavalla:

1. Riittävä ydinaseistus voi ehkäistä kaikentyypiset sotilaalliset hyökkäystoimenpiteet tekemällä ne liian kalliiksi suorittajalleen. Tämä pelotusvaikutus, joka voidaan aikaansaada esimerkiksi hyvin suojatulla, hyökkääjän kaupunkeja vastaan käytettäväksi aiotulla ydinaseistuksella tai taktillisilla ydinräjähteillä, saattaa todellakin olla huomattava, koska ydin- taisteluvälineitä omaavien suurvaltain kiinnostus näiden aseiden käytön välttämiseen on kenties suurempi kuin ko. puolueettoman valtion. Jos nykyisin vallitseva psykologinen kieltäminen ydinaseita murtuu yhdessä tapauksessa, seuraukset saattavat olla ydinaseita omaaville suurvalloille kohtalokkaat, sillä tuon kiellon teho voi tällöin entistä helpommin murtua myös muiden aseellisten selkkausten yhteydessä. Jos puolueeton valtio ei tästä välitä, kun sen oma turvallisuus on uhattuna, se saattaa olla huomattavasti paremmassa neuvotteluasemassa kuin sitä vastustava suurvalta.

2. Jos taktillisia ydinaseita ei ole käytettävissä, hyökkääjä voi keskittää voimansa tavanomaisten sotatoimien yhteydessä noudatettavien periaatteiden mukaisesti, kun taas puolustajan on pakko pitää joukkonsa hajautettuina välttääkseen hyökkääjän mahdollisen ydinaseiden käytön aiheuttamia suuria tappioita. Tämä johtaa puolustuksen murtumiseen lyhyessä ajassa. Täten taktillisia ydinräjähteitä tulisi olla käytettävissä, jotta pakotettaisiin vihollinen samanasteiseen joukkojen hajauttamiseen, jota puolustajakin käyttää.
3. Edullisten olosuhteiden vallitessa ydinaseita omaava puolueeton valtio saattaa käynnistää suurvaltain välisen suuratomisodan ja täten parantaa omaa suhteellista asemaansa.¹⁰
4. Ydintaisteluvälineiden hankkimista ja eritoten kykyä tuottaa niitä itse voidaan pitää osoituksena korkeasta teknillisestä tasosta, ja tämä saattaa kohottaa ko. valtion kansainvälisessä politiikassa omaavaa arvovaltaa.

Toisaalta on kuitenkin olemassa näkökohtia, joiden perusteella ydintaisteluvälineiden hankinta ei olisikaan puolueettomien valtioiden kannalta tarkoituksenmukaista. Nämä saatetaan esittää tiivistettyinä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

1. Ydinaseita omaamattoman valtion todennäköisyys joutua suuratomisodan aikana ydinräjähteiden kohdealueeksi on pienempi kuin niitä omaavien valtioiden. On jopa ajateltavissa, että valtio, joka ilman ydintaisteluvälineitä voisi pysyttäytyä tällaisen sodan ulkopuolella, niitä omatessaan joutuu sodan puhjetessa hyökkäyksen kohteeksi, sillä suurvalloilla ei kenties ole varaa niiden oman ydinkapasiteetin nopeasti laskiessa sodan kuluessa jättää puolueettoman ydinaseistusta koskemattomaksi. Puolueetonhan voi muuttaa asennettaan ja liittyä vihollisen puolelle olosuhteissa, joiden valitessa sen ydinkapasiteetti on saavuttanut ratkaisevan merkityksen heikontuneisiin sodankävijöihin nähden. Jos vielä sodankävijöiden heikentyminen olisi molemminpuolista ja voimakasta, saattaisi olla kummankin etujen mukaista sodan alussa suoritettavalla iskulla eliminoida puolueettoman sodan päätyttyä nähtävissä oleva johtoasema, jonka se voisi koskemattoman ydinkapasiteettinsa ansiosta kenties saavuttaa.
2. Riittävän puolustustehon luominen ydintaisteluvälineitä hankkimalla on ainakin vielä nykyään poikkeuksellisen kallista. Tämä johtuu siitä, että vaaditaan kyky ns. toisen iskun suoritusta varten, ts. ydinaseistuksen tulee olla suojattu vihollisen yllättävääkin ensimmäistä iskua vastaan. Muutenhan vihollinen aloitteen ottamalla voi eliminoida koko ydinkapasiteetin. Toisen iskun suorituskyky saatetaan luoda puolustajalle joko hankkimalla lukumääräisesti ylivoimainen ydinaseistus tai tekemällä se teknillisin keinoin haavoittumattomaksi. Lukumääräistä ylivoimaisuutta ei yksikään puolueeton valtio voi nähtävissä olevassa tulevaisuudessa saavuttaa, sillä

nykyisten ydinasevaltioiden hankkima etumatka on liian suuri, eivätkä puolueettomien valtioiden aineelliset ja tiedollisetkaan voimavarat salli edes tuon etumatkan pitämistä vakiona. Samoin ydinaseistuksen tekeminen haavoittumattomaksi teknillisin keinoin on puolueettomien valtioiden mahdollisuuksien ulkopuolella, sillä haavoittumattomuus edellyttäisi ns. toisen sukupolven ohjusjärjestelmiä sekä joko kantalinnoitettuja lähettelaitteiden tuliasemia tai liikkuvia lähetyshalustoja, kuten ydinkäyttöisiä sukellusveneitä. Tällaisten asejärjestelmien hankintakustannukset ylittävät kuitenkin puolueettomien valtioiden voimavarat.

3. Ydintaisteluvälineiden hankinta rajoittaisi kaiken todennäköisyyden mukaan tavanomaisen sodankäyntikyvyn kehittämistä. Puolueeton valtio tulisi tämän vuoksi entistä alttiimmaksi yllätyshyökkäykselle ja tavanomaisille sotatoimille yleensä. Sen täytyisi kenties luottaa puolustuksensa järjestelyissä melkein pä yksinomaan ydinaseisiinsa, ja tällöin se menettäisi strategisen joustavuutensa.
4. Ydintaisteluvälineiden hankinta aiheuttaisi epäilemättä huomattavia sisä- ja ulkopoliittisia vaikeuksia. Eräs puolueettomana pysyttäytymisen tarjoamista merkityksellisimmistä eduista, todennäköisyys välttyä joutumiselta ydinräjähteiden kohdealueeksi suuratomisodassa menetettäisiin.
5. Koska riittävän ydinasekapasiteetin hankkiminen oman tuotannon avulla näyttää ylittävän puolueettomien valtioiden voimavarat, ainoa käyttökelpoinen ratkaisu olisi hankkia niitä joltakin ydinasesuurvallalta. Tämä taas saattaisi komprometoida puolueettomuuden ratkaisevalla tavalla.
6. Ydinaseiden hankkimisen jälkeen ei puolueeton valtio voisi enää uhata niiden hankkimisella. Uhka saattaa tässäkin suhteessa olla tehokkaampi keino kuin sen toteutus.

Vaikkapa puolueettoman valtion onnistuisikin hankkia huomattavakin ydinkapasiteetti, hyökkäävä suurvalta olisi kuitenkin paremmassa asemassa kuin puolustaja. Hyökkääjä voi käyttää erilaisia menettelytapoja eliminoidakseen puolustajan ydinaseistuksen aiheuttamat haitat. Jos tuo aseistus ei ole riittävästi suojattu, se voidaan tuhota yllättävällä ensimmäisellä iskulla. Hyökkääjä voi myös avata sotatoimet vain tavanomaisia joukkoja käyttäen ja jättää puolustajan ratkaistavaksi otetaanko ydintaisteluvälineet käyttöön vai ei. Samalla hyökkääjä saattaa lisätä haluttomuutta ydinaseiden käyttämisestä vastaan uhkaamalla puolustajaa totaalilla tai puolitotalilla tuholla siinä tapauksessa, että tämä kuitenkin rohkenisi noihin aseisiin vedota. Puolustajalla on tuskin hyökkääjän suhteen tarjottavana yhtä vaikuttavalta tunnettavaa mahdollisuutta. Kaiken edellä esitetyn perusteella lienee todettava, ettei ydintaisteluvälineiden hankinta suinkaan välttämättä merkitse turvallisuuden lisääntymistä, vaan joissakin tapauksissa sen vaikutus on suorastaan päinvastainen.

Toisaalta on aivan selvää, että tavanomaisten aseiden käyttö ydinaseita vastaan ei pitkän päälle voi olla menestyksellistä. Jos tämäntyyppinen sota puhkeaa, sen lopputuloksesta ei voi olla epäilystä. Täten puolueettomat valtiot näyttävät olevan umpikujassa: jos ne hankkivat ydinaseita, niiden turvallisuus vähenee, mutta jos ne jättävät nuo aseet hankkimatta, voi turvallisuus silti tulla menetetyksi.

Tätä puolueettomien valtioiden nykyistä turvallisuusongelmaa ratkaisessa lienee lähdeittävä siitä, että ydinaseiden käyttö jotakin puolueetonta valtiota vastaan suuntautuvien sotatoimien yhteydessä Euroopassa ja sen ulkopuolellakin vaikuttaa erittäin epätodennäköiseltä. Päinvastoin tavanomaiset sotatoimet, esimerkiksi nopeasti loppuun saatettavan strategisen yllätyksen luomiseksi jossakin puolueettomassa maassa, näyttävät huomattavasti todennäköisemmiltä. Tämän tosiasian tulisi jo sellaisenaan ratkaista valinta konventionaalisen ja ydinaseistuksen välillä edellisen eduksi. Että tällainen joko-tahi-tyyppinen valinta todellakin vaikuttaa välttämättömältä, käy ilmi, kun tutkitaan esimerkiksi Englannin ja Ranskan sotalaitoksien rakennetta. Ydinaseistuksen hankkiminen on näissä maissa silminnähävästi heikontanut tavanomaisten joukkojen kehittämistä. Sama ongelma, tosin jossain määrin lieventyneessä muodossa, on havaittavissa myös Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain asevoimissa.

Vaikka suuratomisodan, kuten suursodan yleensäkin, todennäköisyyttä on pidettävä nykyään erittäin pienenä, ei sitä kuitenkaan voida kokonaan sulkea pois laskelmista. Teknilliseltä kannaltahan se on entistä vaivattomammin aloitettavissa. Tällaisen sodan yhteydessähän sotatoimet saattavat sangen helposti yltää puolueettomiin maihin, ja tällöin ydinaseiden käyttökin sen ilmeisestä epätarkoituksenmukaisuudesta huolimatta saattaa tulla kyseeseen. Jos puolueeton valtio, joka tällaisessa tapauksessa on joutunut sotatoimien piiriin, ei omaa ydinaseita, se voi joutua erittäin suuriin sotilallisiin vaikeuksiin. Näiden vähentämiseksi olisi jo rauhan aikana perusteellisesti arvioitava millaisissa olosuhteissa ja muodoissa ydinaseiden käyttö saattaisi tulla kyseeseen ja tämän mukaisesti valmistauduttava asianmukaisiin toimenpiteisiin.

Kaikken edellä esitetyn perusteella vaikuttaa siis siltä, että puolueettomien valtioiden olisi tarkoituksenmukaista puolustuskykynsä tehostamisessa rajoittaa vain tavanomaiseen aseistukseen, jotta niiden turvallisuus olisi mahdollisimman suuri. Sitä kuitenkin todennäköisyydeltään erittäin pienenä pidettävää mahdollisuutta varten, että hyökkääjä ryhtyisi ydinräjähteitä käyttämään, olisi kuitenkin varauduttava. On oletettavissa, että tällaiset olosuhteet saattavat tulla kyseeseen ainoastaan suuratomisodan yhteydessä.

On vielä todettava, että ydinaseiden hankkimisen tarpeellisuutta puolueettomien valtioiden kohdalla vähentää myös se tosiasia, että nykyään Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain mittava ydinaseistus näyttää peittävän eräässä mie-

lessä koko maapallon. Voidaankin kärjistää väittää, että puolueettomien valtioiden yläpuolella on näiden molempien supersuurvaltojen ns. »ydinsateenvarjo». Koska kumpikaan näistä ei voine olla varmuudella tietoinen siitä, millaisiin vastatoimenpiteisiin, joihin saattaisi tietysti kuulua myös ydinräjähteiden käyttö, ryhdyttäisiin silloin, kun toinen niistä suorittaisi aseellisen hyökkäyksen jotakin puolueetonta vastaan, ei tällaisen hyökkäyksen suoritukseen mielellään ryhdytä. Tämän epätietoisuuden ylläpitäminen on mitä suurimmassa määrin puolueettomien valtioiden etujen mukaista. Niin kauan kuin uskotaan tuon »sateenvarjon» peittävän puolueettoman valtion alueen, tällä valtiolla on tosiasiaassa käytössään ydinasein luotu pelotusvoima, jonka teho on luonnollisestikin monta vertaa suurempi kuin se pelotuskyky, jonka luomiseen se omin voimin kenties kykenisi. Tämä »sateenvarjoefektin» voimistaminen, ensisijaisesti poliittisia menettelytapoja soveltaen, joka käytännössä ei ainakaan taloudellisesti maksa mitään, vaikuttaa puolueettoman valtion kannalta kaikkein tarkoituksenmukaisimmalta ratkaisulta oman turvallisuuden lisäämiseksi ydinaseiden muodostamaa uhkaa vastaan.

Johtopäätöksiä

Puolueettomien valtioiden turvallisuusongelman yksityiskohtainen tarkastelu osoittaa, että klassillinen sotilaallista tyhjiötä koskeva lujan puolustuskyvyn teoria ei sellaisenaan, yksinkertaisimmassa muodossaan esitettynä pidä paikkaansa, vaikka sen perusta edelleenkin tuntuu kestävältä. Sen täsmenämiseksi voidaan esittää kaksi jo edellä perusteltua väitettä:

1. Puolustuskyvyn heikkous saattaa lisätä turvallisuutta vähentämällä sota-toimien intensiteettiä niiden puhjettua sellaisessa tapauksessa, jossa puolueeton valtio ei omaa tosiasiallisia mahdollisuuksia riittävän puolustuskyvyn hankkimiseksi sitä uhkaavia tavanomaisia hyökkäyksiä vastaan eikä myöskään voi liittoutua tyydyttävällä tavalla.
2. Pidättyminen ydinaseiden hankkimisesta lisää puolueettomien turvallisuutta enemmän kuin niiden hankkiminen.

On vielä ajateltavissa, että alueellisilla aseistuksen rajoittamistoimenpiteillä voitaisiin parantaa puolueettomien valtioiden turvallisuutta, mutta kysymystä ei vielä ole riittävästi tutkittu. Tähänastiset kokemukset alueellisista aseidenriisuntatoimenpiteistä eivät kuitenkaan ole lupaavia.

Maailmanpolitiikan viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden aikana muovautuneisiin uusiin kehityspiirteisiin kuuluu lujan puolustuskyvyn teorian uudelleenarviointi käytännön ulkopoliitiikan ohjenuorana. Tämä koskee nimenomaan pikkuvaltioita, jotka niin hyvin liittoutumien jäseninä kuin puolueettominakin ovat joutuneet ainakin joiltakin osin tarkistamaan turvalli-

suuspolitiikkaansa. Niinpä esimerkiksi eräissä NATO:n pienissä eurooppalaisissa jäsenmaissa on ilmennyt haluttomuutta puolustuskyvyn lisäämiseen taloudellisten edellytysten paranemisen mukaisella tavalla. On ajateltu, että oman puolustuskyvyn lisääminen saattaisi antaa Yhdysvalloille mahdollisuuden vetää joukkonsa pois Euroopasta tai ao. maasta, jolloin hyökkäyksen tapahtuessa puolustuksen koko rasitus tulisi eurooppalaisille, ja kenties Yhdysvallatkin saattaisivat tuolloin vetäytyä oman turvallisuutensa hyväksi NATO:n sopimuksen mukaisista velvollisuuksistaan.¹¹ Toisin sanoen: pitämällä oma puolustuskyky suhteellisen heikkona pakotetaan Yhdysvallat jatkuvasti sitomaan voimiaan Eurooppaan ja täten takaamaan se, että hyökkäyksen tapahtuessa se väistämättömästi kietoutuu sotaan mukaan. Turvallisuuden lisäämiseen pyritään siis omaa puolustuskykyä heikontamalla.

Sama lujan puolustuskyvyn teorian muuntuminen on nähtävissä myös Norjan ja Tanskan kohdalla. Kuulumalla NATOon ne katsovat nauttivansa tuon sotilasliiton koko pelotustehon antamaa ennakkoehkäisevää suojaa hyökkäystä vastaan, mutta siltä varalta, että suursota todellakin puhkeaisi, niillä ei ole ydinaseita omalla maaperällään, mikä todennäköisesti supistaisi näitä maita vastaan suunnattavien ydinhyökkäysten lukumäärää. Niiden puolustustoimenpiteiden painopiste onkin keskittynyt tavanomaisten joukkojen tehon lisäämiseen lähinnä yllätyshyökkäysten ehkäisemiseksi. Siis paras mahdollinen turvallisuus katsotaan saavutettavan yhdistämällä puolustuskyvyn tehostamiseen yhdellä alalla aseistuksen rajoittaminen toisella. Myös Puolan ajaman ns. Rapackin-suunnitelman ja sen uudempien muunnelmien eräänä lähtökohdana saattaa olla rationaalisesti harkittu suunnitelma lieventää sota-tapauksessa syntyviä tappioita rajoittamalla (ydin)aseistusta Keski-Euroopan alueella. Puolallahan ei tuolloin ehkä olisi suuriakaan mahdollisuuksia jäädä kokonaisuudessaan sotatoimien ulkopuolelle.

Puolueettomien valtioiden kannalta on tarkoituksenmukaista tutkia huolellisesti niitä periaatteita, joiden mukaisesti niiden turvallisuuspolitiikka edullisimmin voitaisiin suunnitella. Tällöin on ilmeistä, että lujalla puolustuskyvyllä useimmissa tapauksissa on ensisijainen merkitys, joskin on tarkoin harkittava, millä aloilla ja missä muodossa sitä tulisi kehittää. Eräänä sotilaspoliittisena päämääränä on pidettävä sitä, että puolueettomat valtiot yhä lisääntyvässä määrässä saisivat kytketyksi itsensä suurvaltain välisen strategisen asetelman olennaiseksi osaksi. Toisin sanoen: puolueettomien nykyisen aseman tulisi vaikuttaa molempien tai ainakin toisen liittoutuman kannalta niin edulliselta, että sen muuttaminen voisi ratkaisevasti heikentää valitsevaa tasapainoa. Jos tähän päästäisiin, olisi puolueettomien turvallisuus-kysymys eräältä olennaiselta osalta ratkaistu, sillä puolueettomuuden puolustaminen ei enää olisi vain puolueettomien oma asia, vaan se olisi molempien suurvaltaryhmittymien nimenomaisten etujen mukaista.

LÄHDEVIITTEET

¹ Ks. esim. Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defence: A General Theory* (New York, 1962), Annette Baker Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II* (Chicago, 1955) ja Risto Hyvärinen, *Neutrality in International Politics* (Cambridge, Mass. 1964).

² *Message du Conseil Fédéral à l'Assemblée Fédérale concernant l'organisation de l'armée* 30. 6. 1960 (Berne, 1960) s. 5.

³ Ks. esim. W. M(ark), »Atomwaffen für die Schweizer Armee — Können oder Wollen?», *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift* August 1963, M-H. Montfort, »L'armée suisse et l'armement atomique», *Revue militaire suisse* n:o 8/1958 ja »La Suisse et l'arme atomique», *Revue militaire générale*, Mars 1961.

⁴ Boulding, mt. ss. 263—264.

⁵ Laaja-alaisten, mutta heikon puolustuskyvyn omaavien puolueettomien valtioiden vaikutusta kansainvälisessä politiikassa voitaneen rinnastaa valtamerien merkitykseen valtioiden välisten konfliktien lieventäjänä.

⁶ Vrt. esim. Erik Lönnroth, *Den svenska utrikespolitikens historia 1919—1939* (Stockholm, 1959), ss. 193, 232—233.

⁷ Suhdelukujen arvioinnin perusteista ks. W. S. Woytinsky ja S. Woytinsky, *World Population and Production: Trends and Outlook* (New York, 1956) s. 47.

⁸ Ks. esim. Sven Hedengren, »Schweiz och atomvapenfrågan: en sammanfattning», *Kungliga krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* n:o 8/1962.

⁹ Ydinaseistuksen pienille valtioille tarjoamista eduista ja haitoista ks. esim. Henry A. Kissinger, *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy* (New York, 1962) ss. 249—267 ja Max Jakobson, »Kysymys ydinaseettomista vyöhykkeistä kansainvälisessä politiikassa», *Ulkopolitiikka* n:o 1/1964.

¹⁰ Ks. esim. Herman Kahn, *On Thermonuclear War* (Princeton, 1960) s. 231 ja *Thinking about the Unthinkable* (London, 1962) ss. 217—219 sekä Kissinger, m.t. ss. 250—253.

¹¹ Vrt. esim. Kissinger, m.t. s. 112.